

Društveno odgovorno istraživačko novinarstvo

Rukavina, Bruno

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:926355>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-11**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET POLITIČKIH ZNANOSTI

Preddiplomski sveučilišni studij Novinarstvo

ZAVRŠNI RAD

DRUŠTVENO ODGOVORNO ISTRAŽIVAČKO
NOVINARSTVO

SOCIALLY RESPONSIBLE INVESTIGATIVE JOURNALISM

Kandidat

BRUNO RUKAVINA

Mentor

BORIS BECK

Zagreb, srpanj 2024.

Sadržaj

Sažetak	3
Summary	3
Uvod.....	4
Istraživačko novinarstvo	5
Zadaća istraživačkog novinarstva	7
Društveno odgovorno istraživačko novinarstvo	8
Tabloidizacija	9
Etika prikupljanja informacija	11
Etički prihvatljivi načini prikupljanja informacija.....	12
Etički neprihvatljive prakse	13
Zaključak.....	15
Literatura.....	16

Sažetak

Društveno odgovorno istraživačko novinarstvo usmjereno je na otkrivanje istina koje koriste društvu, uz pridržavanje etičkih standarda. Ova vrsta novinarstva nadmašuje običnu reportažu kako bi se bavila važnim društvenim pitanjima kao što su korupcija, nepravda i zloupotreba moći. Cilj je otkriti skrivene probleme te promovirati transparentnost i odgovornost. Istraživački novinari u ovom polju često se bave složenim pitanjima kroz temeljita istraživanja i upornost, nastojeći ostvariti pozitivan utjecaj na javni život. Ključni izazov je održavanje etičke integriteta usprkos pritiscima različitih interesnih skupina te izbjegavanje senzacionalizma, osiguravajući da glavni cilj ostane služenje javnom interesu.

Ključne riječi: društveno odgovorno novinarstvo, istraživačko novinarstvo, transparentnost, odgovornost, etički standardi, javni interes.

Summary

Socially responsible investigative journalism focuses on uncovering truths that benefit society while adhering to ethical standards. This form of journalism goes beyond mere reporting to address important social issues such as corruption, injustice, and abuse of power. It aims to expose hidden problems and promote transparency and accountability. Investigative journalists in this field often tackle complex issues through thorough research and persistence, striving to make a positive impact on public life. The key challenge is maintaining ethical integrity amidst pressures from various stakeholders and avoiding sensationalism, ensuring that the primary goal remains serving the public interest.

Keywords: socially responsible journalism, investigative journalism, transparency, accountability, ethical standards, public interest.

Uvod

Istraživačko novinarstvo predstavlja ključnu komponentu modernog novinarstva, unatoč njegovoj složenosti i neuhvatljivosti. Definirati što točno predstavlja istraživačko novinarstvo može biti izazovno jer svaki aspekt novinarskog posla uključuje elemente istraživanja. Međutim, postoje jasne razlike između svakodnevnog novinarstva i onog što se općenito smatra istraživačkim novinarstvom. Gordana Vilović ističe kako je svako novinarstvo istraživačko jer čak i za najbanalnije izvještavanje novinar mora provesti istraživanje (Vilović, 2003). Ipak, ona postavlja ograničenje rekavši da je istraživačko novinarstvo posebna novinska forma koja se ističe svojim zahtjevima i blistavošću (Vilović, 2003).

Istraživačko novinarstvo smatra se najzahtjevnijim oblikom novinarstva, a novinari koji se njime bave često su zvijezde redakcija i najbolje plaćeni. Prema Vilović, ono predstavlja temeljni i kritični oblik novinarstva koji se bavi razotkrivanjem istina koje bi inače ostale skrivene (Vilović, 2003). U ovom kontekstu, istraživačko novinarstvo nije samo izvještavanje o već poznatim činjenicama, već i stvaranje novih vijesti kroz temeljito istraživanje i tumačenje postojećih informacija na nov način (van Eijk, 2005 prema Nugent, 2022).

Istraživačko novinarstvo ima specifične zadaće, uključujući otkrivanje skandala, praćenje kršenja zakona ili moralnih normi, procjenu politika i akcija vlada te opisivanje društvenih, ekonomskih, političkih i kulturnih trendova (Nugent, 2022). Njegova uloga nije samo prenošenje vijesti, već i aktivno traženje priča koje su skrivene od javnosti i njihovo razotkrivanje. Ova vrsta novinarstva često igra ulogu "čuvara" u društvu, nadgledajući rad institucija i prozivajući nezakonite aktivnosti (Karadimitriou, von Krogh, Ruggiero, Biancalana, Bomba i Lo, 2022).

U modernim društvima, društveno odgovorno istraživačko novinarstvo postaje sve važnije. Ono zahtijeva pridržavanje strogih etičkih smjernica, temeljito istraživanje, zaštitu izvora informacija i poznavanje zakonskih okvira (Kieran, 2013; Awofadeju & Ogwuche, 2020; Hashish, 2020; Ahmed & Mustapha, 2020). Suradnja između novinara, medijskih kuća i nevladinih organizacija, kao i korištenje modernih tehnologija, može značajno unaprijediti kvalitetu istraživačkog novinarstva (Ntibinyane, 2018; Gearing, 2014).

Jedan od ključnih izazova za istraživačko novinarstvo je tabloidizacija medija, koja često stavlja profit ispred etičkih standarda i kvalitete novinarstva. Tabloidizacija je proces koji je

doveo do osnivanja tabloida koji prenose vijesti i informacije s ciljem bolje prodaje, često zanemarujući profesionalne i etičke norme (Esser, 1999). Posebno je ovaj fenomen bio vidljiv u postkomunističkim državama, uključujući Hrvatsku, gdje su novinari često bili suočeni s etičkim dilemama i pritiscima da zadovolje komercijalne interese (Vilović, 2003).

Unatoč tim izazovima, istraživačko novinarstvo ostaje ključni element demokratskih društava. Ono osigurava da javnost bude informirana o važnim pitanjima koja utječu na njihove živote i doprinosi transparentnosti, odgovornosti i pravdi u društvu. U kontekstu sve veće komercijalizacije medija, važno je održavati visoke etičke standarde i osigurati da istraživačko novinarstvo ostane alat za promicanje javnog interesa i pozitivnih društvenih promjena.

Istraživačko novinarstvo

Vrlo je teško i nezahvalno pokušati utvrditi što je točno istraživačko novinarstvo. Ako bi se gledao cijeli opseg novinarskog posla prilikom pisanja obične vijesti, vrlo lako bi se moglo uvidjeti istraživanje koje stoji iza te kartice riječi. Je li onda novinarstvo samo po sebi istraživačko novinarstvo? „Točno, jer da bi novinar obavio najbanalnije izvještavanje o cijenama voća i povrća na tržnici, treba istražiti ukupnu ponudu na tržnici i tek onda izvijestiti javnost o cijenama.“ (Vilović, 2003: 964). No, iako Gordana Vilović tvrdi da je svako novinarstvo istraživačko novinarstvo, već u sljedećoj rečenici postavlja ograničenje istraživačkog novinarstva o kojem se obično priča i klasičnog novinarskog posla. „Bez obzira na to prihvatimo li takav temeljni stav o samoj biti novinarskoga poziva, valja se ipak odrediti prema onome što se danas etabliralo u svijetu pod pojmom istraživačko novinarstvo kao posebne novinske forme.“ (Vilović, 2003: 964). Novinarstvo je istraživački posao, ali istraživačko novinarstvo je poseban pristup u novinskom svijetu, a Vilović ga objašnjava ovako: "Istraživačko novinarstvo smatra se najblistavijim i najzahtjevnijim od svih vrsta novinarstva. Novinari koji se njime bave jesu zvijezde redakcije i najbolje plaćeni u redakciji" (Ricchiardi, 1996., prema Vilović, 2003: 964).

„Širom svijeta, profesionalni proces stvaranja vijesti karakterizira istraživanje i istraga. To su osnovne novinarske prakse koje nisu statične, već evoluirajući prate evolucijski tijek medijskih tržišta i komunikacijskih tehnologija.“ (Karadimitriou, von Krogh, Ruggiero, Biancalana, Bomba i Lo, 2022: 102). Potvrda je ovo razmišljanja Vilović o novinarstvu kao istraživačkom poslu, ali još jednom autori direktno rade granicu istraživačkog dijela posla u pisanju vijesti i istraživačkog novinarstva, pa kažu: „Na temelju te percepcije, tradicionalna i suvremena

rasprava o novinarstvu konceptualizira istraživačko novinarstvo kao poseban dio unutar područja medijskih vijesti (Bjerknes, 2020) te čak kao predvodnika novinarske profesije. Novinari koji se bave ovim posebnim pravcem izvještavanja prikazuju se kao elitni istraživači ili lovci na važne novinarske teme, čije iskustvo budi osjećaj neupitnog povjerenja.“ .“ (Karadimitriou, von Krogh, Ruggiero, Biancalana, Bomba i Lo, 2022: 102).

U knjizi *Abeceda novinarstva* autor tvrdi kako postoji potreba za prikupljanjem bilo kakvih osnovnih informacija, a one se mogu prikupiti iz više izvora, koji ih obično nude i različitim redakcijama, jer od toga imaju koristi. To su vrlo često PR odjeli i novinske agencije, koje pomažući novinarima promoviraju i sebe. No, opet se odvaja istraživačko novinarstvo od svakodnevnog novinarstva. Prema knjizi istraživačko novinarstvo je tu da ponudi ekskluzivne informacije, nešto što ostale redakcije nemaju, a takve informacije može skupiti samo dobro umreženi novinar ili član istraživačke ekipe. „Na kraju krajeva, nije li istraživanje važnije od pisanja? Napokon, urednici žele privući pozornost posebnim novinarskim dostignućima. Sigurno – veliko prostranstvo interneta nudi obilje informacija. Ali tek pedantnim i često mukotrpnim istraživanjima povezanosti postaju vidljive i stvaraju se prave vijesti. Solidna istraživanja osnova su današnjeg kvalitetnog novinarstva.“ (Mast, 2018: 249).

Ako se u obzir uzmu sva tri objašnjenja istraživačkog novinarstva, onda ga ipak vrlo lako možemo odvojiti od svakodnevnog novinarstva i pisanja vijesti i reći kako novinarstvo samo po sebi ima crte istraživačkog posla, ali to je bilo istaknutije u vremenima kada informacije nisu bile pristupačne svima, pa su novinari bili oni koji ih prikupljaju, obrađuju i prosljeđuju. Danas postoji očita razlika između pisanja obične vijesti i istraživačkog dijela novinarstva, a ta je da pisanje vijesti je postalo osnova novinarstva, koju svaki novinar mora poznavati, a istraživačko novinarstvo je postalo najelitnija razina novinarstva. Ono je prikupljanje teško dostupnih informacija, koje mogu prikupiti samo najbolji novinari s odličnim poznavanjima, koje nije strah riskirati vlastitu dobrobit zbog posla. Istraživačko novinarstvo je trenutak kada novinarstvo više nije posao, već postaje poziv.

Možda i najbolja definicija istraživačkog novinarstva je ona od Vereniging van Onderzoeksjournalisten, nizozemske udruge istraživačkih novinara, koja kaže da je istraživačko novinarstvo „Kritično i temeljito novinarstvo. Novinarstvo koje ne samo da prenosi već postojeće vijesti, već stvara vijesti koje ne bi postojale bez intervencije novinara. To se može dogoditi stvaranjem novih činjenica, ali i tumačenjem ili povezivanjem već

poznatih informacija na nov način. To znači da je uložena značajna novinarska napor.“ (van Eijk, 2005 prema Nugent, 2022).

Zadaća istraživačkog novinarstva

Ako je zaključak iz ovih definicija da postoji razlika između istraživačkog novinarstva i novinarstva, onda treba pretpostaviti da postoji i razlika u ciljevima u istraživačkom novinarstvu. Pitanje je koji su ciljevi istraživačkog novinarstva i jesu li isti kao što su bili u vrijeme kada informacije nisu bile dostupne u par klikova.

Adam Nugent u svom radu kaže kako istraživačko novinarstvo ima tri zadaće, odnosno smjera:

1. Otkrivanje skandala, praćenje kršenja zakona ili moralnih normi
2. Procjena politika i akcija vlade i vladinih organizacija
3. Opisivanje društvenih, ekonomskih, političkih i kulturnih trendova kako bi pratili promjene u društvu (2022).

Zatim navodi kako „se može reći da uloga istraživačkog novinarstva nije prenošenje vijesti, već potraga za pričom vrijednom prenošenja, koja još nije izašla u javnost. Zadaća istraživačkih novinara nije izvještavanje o prijevarama i korupciji, već pronalaženje takvih aktivnosti, koje su još uvijek skrivene od pogleda. Stoga oni obavljaju ulogu čuvara u društvu prozivajući takve nezakonite aktivnosti i dovodeći ih ne samo pred oči javnosti, već često i do pažnje pravosudnih i regulatornih organa.“ (Nugent, 2022).

„U teoriji, istraživačko novinarstvo koristi demokracijama obavještavanjem građana o nepravilnostima i držanjem političkih aktera odgovornim za njihova djela (Carson, 2019; Chambers, 2000). Međutim, ovaj tip novinarstva nije uvijek definiran kao suprotstavljen vlastima (Protess et al., 1991).“ (Karadimitriou, von Krogh, Ruggiero, Biancalana, Bomba i Lo, 2022: 102).

„Novinarska uloga čuvara definirana je kao neovisno nadgledanje aktivnosti vlade od strane medija, poslovanja drugih javnih institucija s ciljem dokumentiranja, ispitivanja i istraživanja tih aktivnosti, kako bi se javnost i dužnosnici pravovremeno informirali o pitanjima od javnog interesa.“ (Bennet i Serrin, 2005:169 prema Karadimitriou, von Krogh, Ruggiero, Biancalana, Bomba i Lo, 2022: 104). No, uloga čuvara nije nužno vezana samo za istraživačko novinarstvo, prema Bennet i Serrin (2005), ona počinje s mentalnom spremnošću na prihvaćanje odgovornosti da umjesto javnosti novinar postavlja bitna pitanja na svim razinama, od Bijele

kuće, pa do gradskih vijećnica. Svaki novinar, koji umjesto publike nadzire rad institucija i postavlja pitanja, prema njima, obavlja ulogu čuvara. Novinar ne mora nužno pronalaziti ilegalne radnje kako bi dobro obavljao ovu ulogu, ali on mora biti skeptičan i tako se postavljati prilikom obavljanja svog posla.

Druga zadaća istraživačkog novinarstva je samo istraživanje. Ono se razlikuje od svakodnevnog novinarstva prema načinu viđenja tema i vijesti, ali i prema načinu prikupljanja informacija i količini napora uloženog u istraživanje. „Istraživačko izvještavanje obuhvaća pitanja od javnog značaja o nepravilnostima koje *utječu na građanstvo* (de Burgh, 2003: 806) ili *javni interes* (Waisbord, 2002: 277), obično teme koje vlasti pokušavaju zadržati u tajnosti.“ (prema Karadimitriou, von Krogh, Ruggiero, Biancalana, Bomba i Lo, 2022: 104).

Istraživačko novinarstvo inkorporira već postojeće preduvjete i zadaće svakodnevno novinarskog izvještavanja i tome dodaje potrebu novinara za dodatnim istraživanjem, potrebu, koja je vrlo često moralni poriv novinara da nadgleda pravilan rad institucija, a svaki, koji odudara od pravilnosti na koju je pristala javnost, dovodi pred njen sud. Kako bi novinar ispoštovao taj moralni čin on mora pristati na etičke standarde, jednako kao što pristaju i institucije, koje on nadgleda.

Društveno odgovorno istraživačko novinarstvo

Društveno odgovorno istraživačko novinarstvo odnosi se na praksu novinarstva koja ide dalje od pukog izvještavanja o činjenicama kako bi se istražile i razotkrile dublje istine i nepravde unutar društva, sve u cilju unapređenja javnog interesa i promicanja pozitivnih promjena. Ova vrsta novinarstva ima za cilj pružiti građanima informacije koje su ključne za donošenje informiranih odluka, često se bavi temama kao što su korupcija, zloupotreba moći, ljudska prava i okolišni problemi (Ettema & Glasser, 1998).

Da bi se osiguralo društveno odgovorno istraživačko novinarstvo, potrebno je slijediti nekoliko ključnih principa i strategija:

- **Etika i Integritet:** Novinari moraju slijediti stroge etičke smjernice koje uključuju nepristranost, poštenje, transparentnost i odgovornost. Važno je da istraživački novinari budu neovisni i da izbjegavaju sukobe interesa koji bi mogli utjecati na njihov rad (Kieran, 2013).
- **Temeljito Istraživanje:** Temeljito istraživanje je ključ uspješnog istraživačkog novinarstva. Novinari moraju provoditi detaljna istraživanja, prikupljati i analizirati

podatke te provjeravati činjenice iz više izvora kako bi osigurali točnost i vjerodostojnost svojih priča (Awofadeju & Ogwuche, 2020).

- **Zaštita Izvora:** Zaštita identiteta i sigurnosti izvora informacija je od vitalne važnosti. Mnogi ljudi koji pružaju informacije novinarima to čine uz rizik za vlastitu sigurnost, te novinari moraju osigurati da se ti izvori ne izlože nepotrebnoj opasnosti (Hashish, 2020).
- **Zakonska Pismenost:** Novinari moraju biti svjesni zakonskih okvira i regulativa koje se odnose na slobodu tiska, privatnost, klevetu i zaštitu podataka. Poznavanje zakonskih granica može pomoći novinarima da izbjegnu pravne probleme i da učinkovito obavljaju svoj posao (Ahmed & Mustapha, 2020).
- **Suradnja i Mreže:** Suradnja između novinara, medijskih kuća i nevladinih organizacija može poboljšati kvalitetu istraživačkog novinarstva. Mreže novinara omogućuju dijeljenje resursa, informacija i stručnosti, što može biti posebno korisno u istraživanju složenih i međugraničnih tema (Ntibinyane, 2018).
- **Korištenje Tehnologije:** Moderni alati i tehnologije, poput data novinarstva, analize podataka i sigurnosnih tehnologija, mogu značajno unaprijediti istraživačko novinarstvo. Ovi alati omogućuju novinarima analizu velikih količina podataka, zaštitu komunikacija i bolju prezentaciju priča (Gearing, 2014).

Društveno odgovorno istraživačko novinarstvo igra ključnu ulogu u demokratskim društvima, jer osigurava da javnost bude informirana o važnim pitanjima koja utječu na njihove živote. Osiguravanjem etičkih standarda, temeljitog istraživanja i zaštite izvora, novinari mogu nastaviti doprinostiti transparentnosti, odgovornosti i pravdi u društvu.

Tabloidizacija

Kad se priča o moralnim i etičkim standardima u novinarstvu, automatski se mora spomenuti i tabloidizaciju novina i načine na koje je ona mijenjala tu struku. Prema Wieneru (1988) i Picardu (1998) „Tabloidizacija je direktan rezultat komercijalizacije medija, najčešće promoviran zbog pritiska od zadovoljavanja oglašivača da se dođe do šire publike. Pojavila se prije stotinjak godina kad su novine počele prenositi sport i zabavu, ilustracije i senzacionalizme, koji su privlačili širu publiku. Taj proces je na kraju doveo do osnivanja tabloida, koji vijesti i informacije prenose s ciljem bolje prodaje.“ (Esser, 1999: 292).

Zbog želje za povećanjem prodaje sadržaj novina je morao postati zanimljiviji oku i ljudskoj znatiželji, pa je vrlo brzo došlo do moralnog raskrižja u novinarstvu. Izdavačke kuće su mogle birati između etičkih standarda i novca i većina je izabrala novac. Prenošnje informacija je i dalje bila najbitnija zadaća svakog novinara, ali način prikupljanja, prenošenja i obrade informacije više nije bio isti. Etika je postala sivo područje, a ni novinski papir više nije bio crno-bijel.

Posebno mutno novinarstvo uslijed tabloidizacije moglo se primijetiti u Istočnom bloku, nakon raspada komunističkih država, a tu spada i Hrvatska. „Početak rata u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini nametnuo je neke nove standarde i shvaćanja o ulozi novinarstva. Kako izvještavati o Domovinskom ratu, "lagati ili ne za svoju domovinu", objavljivati fotografije poginulih i masakriranih ljudi, informirati ili dezinformirati svoje građane, promicati nesnošljivost i govor mržnje u novinama?! Iz toga vremena datiraju i prve rasprave o etici i o tome {to profesionalno novinarstvo podrazumijeva. Većina medijskih teoretičara i uglednih novinara slaže se u ocjeni da su etički standardi bili na marginama interesa novinarske profesije“ tvrdi Vilović (2003: 958).

Kao jedan od najgorih primjera tabloida i istraživačkog novinarstva u Hrvatskoj navodi *Slobodni tjednik*, koji je počeo izlaziti 1990. godine, savršeno vrijeme za senzacionalizam i laži s obzirom na političke prijepore na prostorima Hrvatske. Vilović kaže kako je „list trajao i prodavao se skoro tri godine, unatoč nevjerojatnim manipulacijama, neistinama, fotomontažama i apsurdima koje je donosio svaki tjedan.“ (2003: 958-959).

Tabloidi imaju tri zadaće prema Selimas Miller, a to su informiranje i zabavljanje čitatelja, prodavanje što više primjeraka i privući što veći broj oglašivača (Miller, 2001: 283 prema Vilović, 2003: 960). Po tome se poprilično razlikuje od zadaća novinarstva i istraživačkog novinarstva, koje su skupili Karadimitriou, von Krogh, Ruggiero, Biancalana, Bomba i Lo u svom radu iz 2022. Jedina zadaća koja im je jednaka je da informiraju čitatelja, što znači da su u obrisima slični, ali opisne crte tabloidnog novinarstva pobjegle su vrlo daleko od prvotnih viđenja novinarstva.

Zbog prekomjerne tabloidizacije, želje vlasnika za što većim profitom i užurbanosti današnjeg medijskog prostora nastaju problemi za istraživačko novinarstvo i novinare, koji su nekada bili najbitniji dio redakcije. „Povećano opterećenje u novinarstvu sve više i više otežava urednicima *žrtvovanje* svog vremena za istraživanje. Uvjeti za obuhvatan istraživački rad iz godine u godinu postaju sve teži, zbog ekonomskog pritiska za uredništva.“ kaže Mast (2018: 250).

U takvim uvjetima gdje je glavno mjerilo uspjeha novac, vrlo je teško objasniti vlasnicima medijskih kuća kako za istraživanje treba vremena. Rijetke su redakcije, koje imaju istraživačke novinare ili istraživačke timove, a vrlo često istraživanja provode nespecijalizirani novinari na jako plitak način. Tu spadaju preuzimanje priopćenja s interneta, površno *guglanje* i telefonski razgovori s PR odjelima. Zato kako bi novinari iskopali ekskluzivnu informaciju sve češće dolazi do kršenja etičkih standarda u novinarstvu. „Osnovna pretpostavka je novinarska odgovornost prema ustavu i društvu, kojoj urednik mora biti svjestan tijekom svoga istraživanja.“ (Mast, 2018: 251).

Tabloidizacija stavlja ogroman teret na leđa novinara, koji sada mora razmišljati o svom poslu, poštivanju etičkog kodeksa, odgovornosti prema nadređenom uredniku, ali i ostvarenju vlastitog poziva, koji ga tjera da služi javnosti. Poštivanje etičkog kodeksa i služenje javnosti bi trebali biti osnovni ciljevi svakog novinara, ali kao što je već navedeno, nijedna zadaća tabloida ne spominje etički kodeks i zato postoje mnogi novinari, ali i redakcije, koje su jednostavno zastranile od zadaća novinarstva.

Etika prikupljanja informacija

Djelovati se mora brzo i u skladu s očekivanim profitom, ali informacija još uvijek mora biti ekskluzivna, senzacionalna, kako bi privukla publiku, a s publikom i oglašivače, a onda se treba zapitati gdje se u toj brzini nalazi granica koju novinar jednostavno ne smije prijeći. „Max Weber, govoreći o etici, poziva i izdvaja „dvije vrste etike: 1) etiku evanđelja i 2) etiku odgovornosti“ (Malović i sur., 1998.,12). Etika evanđelja neprimjerena je realnom svijetu i ona je "apsolutna i bezuvjetna", za razliku od etike odgovornosti koja "nalaže čovjeku da vodi računa o posljedicama svojih moralnih stavova i čina" (Malović i sur., 1998., 13).“ (Vilović, 2003: 963). S obzirom da je etika evanđelja apsolutno neprimjenjiva u današnjem svijetu, na nju se uopće ne treba obazirati, ali treba novinarstvo gledati kroz prizmu etike odgovornosti.

Slično o tome govori i Mast koja kaže: „Čak i ako su svakodnevna istraživanja novinara uglavnom određena rutinom, ponekad mogu se pojaviti sukobi i *granične situacije*. Novinari tada moraju odlučiti dokle će nastaviti svoja istraživanja.“ (2018: 251). Zatim nadodaje kako bi se „mnogi novinari koristili grubim istraživačkim metodama, barem u nekim slučajevima i pod određenim okolnostima. S druge strane, beskrupulozne metode istraživanja koje vrše pritisak na dojavljivače ili im mogu nanijeti štetu suočavaju veliko odbacivanje u novinarstvu.“ (2018: 251). U prijevodu Mast na neki način govori kako granica etičnog postupanja postoji samo u teoriji, jer u današnjoj praksi novinar se doslovno vodi makijavelizmom, pa si kaže

kako „cilj opravdava sredstvo“, taman prije nego će prijeći granicu etičkog djelovanja. Filozofija Maxa Webera, koju je prenijela Vilović je ponešto dublja, jer novinar ne bi trebao misliti na priču i prema njoj odlučivati o vlastitim postupcima, već bi trebao gledati na posljedice koje će prouzročiti, kako sebi, tako i drugim akterima istrage. Problem kod oslanjanja na novinarski moralni kodeks je upravo to, oslanjanje na novinarski moralni kodeks u vremenu kada novinare odgaja tabloidizacija.

Poštivanje etike posebno je problematično baš u prikupljanju informacija. Prilikom prenošenja vijesti koje bi mogle predstavljati etičke probleme, redakcije još uvijek imaju neke vlastite moralne kompase kojih se drže, oni se razlikuju od medija do medija, ali otprilike postoje u nekom obliku. U istraživačkom novinarstvu redakcijski etički standardi ne vrije, ali ne vrijede ni etički kodeksi, jer novinar sam odlučuje kako će djelovati. U želji da iskopa priču novinar je ponekad sposoban pomicati vlastite etičke granice. Tu se slaže i Iphofen: „U normalnim uvjetima, novinari nemaju problema s poštivanjem privatnosti vlastitog izvora, posebno njihovih osobnih informacija. U znanstvenim i novinarskim kodeksima časti pravilo je se ne nanosi šteta i da se zaštiti ranjive skupine. No, istraživački novinari su poznati po odstupanju od pravila svako malo u potrazi za istinom. Kada to naprave, kreću se po potencijalnim etičkim manskim poljima, posebno onima koji se odnose na privatnost i obmanu.“ (2020: 1118).

Etički prihvatljivi načini prikupljanja informacija

U svijetu gdje, u mislima javnosti, novinarstvo postaje sve lošije potrebno je uložiti poseban trud kako bi se dokazalo suprotno, jer ipak novinarstvo ovisi o povjerenju publike u njega i s tim povjerenjem se novinari ne bi trebali poigravati. Zato je bitno da se novinari drže etičkih kodeksa i ne zalaze u sive zone. „Novinari su odgovorni za sadržaj svojih vijesti ne samo u smislu medijskog zakona, već i s novinarskog stajališta. Moraju biti sigurni da su poruke koje šire točne, dovoljno važne i razumljive. Ciljevi i ograničenja istraživanja također se mogu zaključiti iz ove tri karakteristike javne odgovornosti. Ti ciljevi definiraju opseg istraživanja – ako su u velikoj mjeri ispunjeni, istraživanje je bilo uspješno.“ (Mast, 2018: 251).

Mast također tvrdi da novinari moraju naučiti tri stvari kako bi njihova istraživanja bila uspješna, a to su postupnja i procjena izvora informacija, strategije i metode istraživanja i prava i obveze, ali i ograničenja istraživanja (2018: 252).

Kao dobre načine prikupljanja informacija Mast navodi:

1. Novinske agencije i službe za medije

2. Arhive
3. Svjedoke
4. Službe za odnose s javnošću
5. Online baze podataka
6. Posebne online izvore kao što je WikiLeaks
7. Anonimne poštanske sandučiće
8. Priručnike i popise
9. Dojavljivače
10. Tvrtke
11. Udruge i nevladine organizacije
12. Sveučilišta i stručnjake (2018: 252-264).

Ovi svi načini prikupljanja informacija se smatraju dobrom praksom, ali bitan je način na koji se od njih izvlače informacije, jer iako je izvor dobar, novinarsko postupanje još uvijek može biti neetično. „*Afera Watergate* još uvijek se smatra uzorom za istraživačko novinarstvo. Otkrivanje dvojice urednika Washington Posta, Boba Woodwarda i Carla Bernsteina, imaju gotovo sve element istraživačkog i otkrivajućeg pristupa: traženje povlaštene informacije, postupanje povjerljivim informacijama te ispitivanje i zastrašivanje sudionika. Međutim, slučaj Watergate ne može se jednostavno prenijeti u njemačke uvjete, jer su zakonski uvjeti i novinarsko profesionalno razumijevanje u dvije zemlje vrlo različiti.“ (Mast, 2018: 272). Mast objašnjava kako i neke legalne prakse jednostavno nisu primjenjive u drugim uvjetima, jer istraživačko novinarstvo u SAD-u i istraživačko novinarstvo u Njemačkoj imaju u potpunosti drugačije shvaćanje etičkih smjernica.

Etički neprihvatljive prakse

Kad se priča o etički neprihvatljivim praksama treba uzeti u obzir da je etika vrlo osobno pitanje, pa iako je propisana novinarskim etičkim kodeksima i kodeksima časti, još uvijek novinar sam odlučuje koliko je neetično njegovo postupanje. U takvim sivim zonama novinar će možda iskoristiti nedopuštene prakse, ali onda će ih opravdavati *interesom javnosti*. Interes javnosti je najčešće jedino mjerilo etički neprihvatljivih praksi, jer ako je javnost zainteresirana novinaru će sve biti oprošteno, ali ako javnost ne pokazuje dovoljan interes novinar je možda počinio poslovno samoubojstvo.

Primjer takvog shvaćanje etički neprihvatljivih praksi je slučaj iz Hrvatske, koji je opisala i Vilović: „Novinar je vrlo dobro znao, kao i njegov izvor, da zbog objavljivanja tajnih podataka

s deviznog računa supruge predsjednika države mogu biti kazneno gonjeni, ali su procijenili da javnost ima pravo znati kako predsjednik države nije govorio istinu kad je obznanio svoju imovinu, čiji je sadržaj bio u suprotnosti s podacima s bankovnog računa njegove supruge. Epilog: bankovna je službenica trenutno izgubila posao jer je prekršila osnovno pravilo bankovne etičnosti, a pritisak hrvatske i svjetske javnosti oslobodio je novinarku od sudskoga postupka, premda je otkrila zaštićenu tajnu. Javna osoba poput predsjednika države nema pravo na zaštitu privatnosti poput neke privatne osobe. Ovo je klasičan slučaj na kojem se vidi viši interes javnosti, ali takvi *čisti* slučajevi nisu uobičajeni.“ (2003: 967-968).

Iz navedenog citata može se zaključiti kako se novinaru opravdava ono što se drugima ne opravdava, jer novinarka nije snosila legalne posljedice, poput sudskog procesa, ali je zato njen izvor, bankovna službenica, dobila otkaz. Novinarku je spasio interes javnosti, jer novinar je tu da služi javnosti, a bankovna službenica je tu da poštuje privatnost klijenta i davanjem podataka novinarki, ona je svoju osnovnu zadaću već prekršila. Da se ovdje ne radi o predsjedniku države vjerojatno bi i novinarka snosila posljedice, jer interes javnosti ne bi bio tako visok.

Zato Vilović spominje razliku između javne osobe i privatne osobe. Tada kad se dogodio taj slučaj mogla se povući granica između javnih i privatnih osoba, ali danas, dvadeset i nešto godina kasnije, i to spada u sivu zonu novinarske etike. U vremenu kad su društvene mreže preplavile svijet, vrlo je teško odrediti što je privatno, a što je javno. Zato novinari kažu kako se privatne osobe u javnom prostoru odriču svoje privatnosti, što možda govore jer je istina, a možda samo zato kako bi lakše opravdali svoje neetičke radnje.

No, iako je ovaj slučaj sivo pogranično područje, postoje i oni slučajevi koji su daleko od graničnih. „Često se, zbog brzine, pribjegava objavljivanju dokumenata ili podataka koji nisu potpuno provjereni. I redovito nastaje višestruka šteta: vjerodostojnosti lista, akterima, javnosti i novinaru koji o tom piše.“, kaže Vilović (2003: 968).

„U natjecanju za što većim brojem čitatelja pribjegava se pseudoistraživačkom novinarstvu. Istraživanje se izvodi u pravilu namah. Uvode se novi laki novinski oblici u kojima dominira zanemarivanje profesionalnih normi profesije. Činjenice se ne provjeravaju, donose se ishitreni sudovi, često se citiraju neimenovani izvori, izjave se interpretiraju umjesto da se citiraju, a podaci se unaprijed selekcioniraju za čitateljstvo. Moglo bi se reći da politika listova i rokovi tiskanja ograničuju i poštene namjere novinara da istražuju i nekoliko mjeseci ako treba.

Nerijetko se s pričom izlazi odmah, a provjera podataka ostavlja se *za poslije*. Ukratko, ne poštuju se temeljni etički standardi!“ (Vilović, 2003: 968).

Zaključak

Istraživačko novinarstvo igra nezamjenjivu ulogu u suvremenom društvu, djelujući kao ključni mehanizam za razotkrivanje nepravdi i promoviranje odgovornosti. Unatoč brojnim izazovima, uključujući komercijalizaciju medija i pritiske tabloidizacije, ono ostaje vitalno za održavanje demokratskih procesa i informiranje javnosti. Ključne zadaće istraživačkog novinarstva uključuju otkrivanje skandala, praćenje kršenja zakona i moralnih normi, te procjenu politika i akcija vlada i vladinih organizacija (Nugent, 2022).

Osim toga, istraživačko novinarstvo doprinosi razumijevanju društvenih, ekonomskih, političkih i kulturnih trendova, pomažući građanima da bolje razumiju promjene u društvu i njihov utjecaj na svakodnevni život. Ova vrsta novinarstva također ima ključnu ulogu u promoviranju transparentnosti i odgovornosti, osiguravajući da javne institucije budu pod nadzorom i da njihove aktivnosti budu jasno dokumentirane i ispitivane (Bennet i Serrin, 2005 prema Karadimitriou, von Krogh, Ruggiero, Biancalana, Bomba i Lo, 2022).

Unatoč izazovima koje donosi tabloidizacija i komercijalizacija medija, važno je održavati visoke etičke standarde u istraživačkom novinarstvu. Etika i integritet su ključni za osiguravanje vjerodostojnosti i povjerenja javnosti. Novinari moraju slijediti stroge etičke smjernice, provoditi temeljita istraživanja i osigurati zaštitu izvora informacija (Kieran, 2013; Awofadeju & Ogwuche, 2020; Hashish, 2020; Ahmed & Mustapha, 2020).

Suradnja između novinara, medijskih kuća i nevladinih organizacija može značajno unaprijediti kvalitetu istraživačkog novinarstva. Umrežavanje omogućava dijeljenje resursa, informacija i stručnosti, što je posebno korisno u istraživanju složenih i međugraničnih tema (Ntibinyane, 2018). Moderni alati i tehnologije, poput data novinarstva i analize podataka, također mogu unaprijediti istraživačko novinarstvo, omogućavajući novinarima da analiziraju velike količine podataka i bolje prezentiraju svoje priče (Gearing, 2014).

U konačnici, društveno odgovorno istraživačko novinarstvo nije samo profesionalna obveza već i moralni poziv. Novinari koji se bave ovom vrstom novinarstva često riskiraju vlastitu sigurnost kako bi razotkrili istine i promovirali pravdu. Njihov rad je ključan za očuvanje

demokratskih vrijednosti i osiguranje da javnost bude informirana o pitanjima koja utječu na njihove živote.

Istraživačko novinarstvo, unatoč svim izazovima i pritiscima, ostaje vitalno za zdravlje demokratskih društava. Njegova sposobnost da razotkrije nepravde, drži moćnike odgovornima i informira javnost čini ga nezamjenjivim dijelom medijskog krajolika. Kao takvo, ono zaslužuje podršku i zaštitu kako bi moglo nastaviti služiti javnom interesu i promovirati pozitivne društvene promjene.

Literatura

1. Awofadeju, P. O., & Ogwuche, P. O. (2020). Journalists Perception of the Role of Research in Investigative Journalism in Nigeria: Case of Unique 103.1 FM Radio Station, Ilesa, Osun State, Nigeria. **Media & Communication Currents**. Preuzeto s [ResearchGate](https://www.researchgate.net/profile/Pius-Ogwuche/publication/351705872_Journalists_Perception_of_the_Role_of_Research_in_Investigative_Journalism_in_Nigeria_Case_of_Unique_1031_FM_Radio_Station_Ilesa_Osun_State_Nigeria/links/60a5457c92851c43dad28dd6/Journalists-Perception-of-the-Role-of-Research-in-Investigative-Journalism-in-Nigeria-Case-of-Unique-1031-FM-Radio-Station-Ilesa-Osun-State-Nigeria.pdf).
2. Ahmed, K. A., & Mustapha, L. K. (2020). Corruption in the Media: Implications for Ethical and Socially Responsible Journalism. **Jurnal Pengajian Media Malaysia**. Preuzeto s [University of Malaya](<https://samudera.um.edu.my/index.php/JPMM/article/download/21588/12714>).
3. Gearing, A. (2014). Investigative Journalism in a Socially Networked World. **Pacific Journalism Review**. Preuzeto s [QUT](<https://eprints.qut.edu.au/68624/34/32680621.pdf>).
4. Ettema, J. S., & Glasser, T. L. (1989). Investigative journalism and the moral order. **Critical Studies in Mass Communication**, 6(1), 1–20. doi:10.1080/15295038909366728
5. Hashish, H. M. A. (2020). A Proposal for the Ethics of Investigative Journalism in Relation to the Practice of the Palestinian Investigative Journalist. Preuzeto s [ASJP](<https://www.asjp.cerist.dz/en/downArticlepdf/20/13/1/144458>).

6. Karadimitriou, A., von Krogh, T., Ruggiero, C., Biancalana, C., Bomba, M., & Lo, W. H. (2022). Investigative journalism and the watchdog role of news media: Between acute challenges and exceptional counterbalances. U J. Trappel, & T. Tomaz (ur.), **Success and failure in news media performance: Comparative analysis in the Media for Democracy Monitor 2021** (str. 101–125). Nordicom, University of Gothenburg. <https://doi.org/10.48335/9789188855589-5>
7. Kieran, M. (2013). **Good Investigative Journalism**. U **Investigative Journalism**. Preuzeto s [Google Books](<https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=kszXiZewk24C&oi=fnd&pg=PA151&dq=socially+responsible+investigative+journalism&ots=kElFPdeEbg&sig=ptNkpmnXuEQ25rYPbOqtxsQwuLY>).
8. Mast, C. (2018). **ABC des Journalismus. Ein Handbuch**. 10., potpuno nova naklada. Publizistik. doi:10.1007/s11616-005-0167-8.
9. Nugent, A. (2023). Societal aspects of autonomous and connected vehicles - Study. European Parliament. Preuzeto s: [[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747083/IPOL_BRI\(2023\)747083_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747083/IPOL_BRI(2023)747083_EN.pdf)]([https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747083/IPOL_BRI\(2023\)747083_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747083/IPOL_BRI(2023)747083_EN.pdf))
10. Poler Kovačić, M. (2009). Poluistraživačko novinarstvo u Sloveniji: Istraživanje izvještavanja o skandalima u dnevnim novinama Dnevnik. **Medijska istraživanja**, 15 (1), 119-119. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/37288>.
11. Renner, K. (2005). Claudia Mast (Hrsg.): *ABC des Journalismus . Ein Handbuch. *Publizistik**, 50, 252-256. doi:10.1007/s11616-005-0167-8.
12. Tong, J., & Sparks, C. (2009). Investigative Journalism in China Today. **Journalism Studies**, 10(3), 337–352. doi:10.1080/14616700802650830
13. Vilović, G. (2003). ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO, TABLOIDIZACIJA I ETIKA. **Društvena istraživanja**, 12 (6 (68)), 957-974. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/19270>.
14. Esser, F. (1999). 'Tabloidization' of News. **European Journal of Communication**, 14(3), 291–324. doi:10.1177/0267323199014003001